

דפים כא – כג

מ. מהו המקור לאיסורי הנאה שבתורה? והאם יש נפקותא מעשית בשאלה זו?

חזקיה למד איסורי הנאה מלא **יאכל** (שנאמר בחמץ ובשור הנסקל) – לא יהא בו התר אכילה, דהיינו הנאה [ומקור לדרש זה הוא ממה שנאמר בשקצים לא יאכל והוצרך הכתוב להתירם בהנאה (לכם) – ללמד ש'לא יאכל' כולל איסור הנאה. כג.].

ורבי אבהו אמר: כל מקום שנאמר לא יאכל; לא תאכל; לא תאכלו – אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב התר, כדרך שפרט בנבלה [ולרבי יהודה המצריך את הכתוב בנבלה, יש לדרוש מהכתוב בטרפה לכלב תשלכון אתו – אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב כל איסורים שבתורה].

לדברי התוס' (כב. ד"ה ורבי), חזקיה לא אמר דבריו אליבא דרבי מאיר, ואפשר אף לא אליבא דרבי שמעון אלא לרבי יהודה בלבד. ואולם רש"י (כב. ד"ה למאי) כתב שדברי חזקיה נכונים גם לפי רבי מאיר, כי הכתוב בנבלה הוצרך להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי, ואין ללמוד משם לשאר מקומות שבתורה.

ומדברי רבי יוסי הגלילי שהוצרך הכתוב להתיר חלב בהנאה, מבואר ש'לא תאכלו' משמע גם הנאה. וצריך לומר שחזקיה לא אמר דבריו לפי שיטתו (עפ"י ראשונים).

ישנם איסורים רבים שאף על פי שנאמרה בהם אזהרת 'אכילה', הכל מודים שאין הנאה בכלל, מפני שגילה בהם הכתוב להתיר, כגון איסור דם (תשפכנו כמים); גיד הנשה [לדעת הסובר יש בגידין בנותן-טעם, וכשהותרה נבלה בהנאה הותר חלבה – וכרבי יהודה]; אבר מן החי (שהוקש לדם); תרומה (תרומתכם); יין לנוזר (נזרו – שלו יהא); חדש (קצירכם – שלכם יהא. ובירושלמי אמרו: לפי שיש לו התר לאחר זמן); שרצים (לכם); חלב (אם מיעשה לכל מלאכה, אם משום שהוא כלול בהתר המפורש בנבלה).

וכעין זה מצינו בערלה שאף על פי שנאמר בה לא יאכל, הוצרכנו ללמוד איסור הנאה מדרשה אחרת (וערלתם, ערלתו, ערלים) – וזאת מפני שהיה עולה על הדעת להתיר משום שנאמר 'לכם'.

מבואר בגמרא שהנפקותא התלויה במחלוקת זו, היא השאלה אם חולין שנשחטו בעזרה, לדעת רבי יהודה, אסורים (בהנאה. רש"י. והתוס' פרוש לכל ענין ולאו דוקא לאיסור הנאה) מדאורייתא (ונלמדים מאתו האמור בטריפה – הלכך אין ללמוד משם איסור הנאה לשאר איסורים. ומנבלה אין ללמוד – שהרי אמר רבי יהודה 'דברים ככתבן') או לאו דאורייתא (ואפשר ללמוד מאתו האמור בטרפה לשאר איסורים שבתורה, שאסורים בהנאה).

רבי יהושע בן לוי דרש איסור הנאה באיסורי תורה מוכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד... לא תאכל באש תשרף [והלא כבר למדנו איסור אכילה לכל שפסולו בקודש (לא יאכל כי קדש הוא)] – אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורים, ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה. כן אמר אביי בבאור הדרשה. ורב פפא (כד.) הקשה על כך, ולמד מוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף – אם אינו ענין וכו' (אבל מלא יאכל' אין במשמע איסור הנאה. וכן מורה פשט הברייתא דשור הנסקל 'אין לי אלא באכילה'. וע"ע בירושלמי ב, א).

ישנם עוד איסורי הנאה שנלמדו מהמקראות המיוחדות בהם, כגון כלאי הכרם מפן תקדש – תוקד אש; בשר בחלב – משלש פעמים שנאמר לא תבשל... וכהנה רבים.

א. הרמב"ם (מאכ"א ה, טו) נקט כרבי אבהו (וע' בהלכות חמץ א, ב ובח"מ, ובמאירי ובר"ן). וכן פסק הריטב"א (כג.):. ואילו הרא"ש (חולין פ"ז יז) כתב דקיימא לן כחזקיה (וכן כתב שם בדעת הרי"ף [וע' הריטב"א

- גם פרי מגדים או"ח תמח]. וכ"כ מהר"ם חלאהו כג: אבל הר"ן כתב שאעפ"י שאין הלכה כמותו הביא הר"ף דבריו שהם מבוררים יותר. וע' דברי אמת 'בענין דברי סופרים' ה, דף קיד). וי"א שהלכה כרבי יהושע בן לוי, כיון שנשאו ונתנו האמוראים בדבריו (עפ"י ר"ח או"ז רסא).
- ב. יש מי שכתב שלפי רבי אבהו שאיסור אכילה שבכל מקום כולל איסור הנאה, הקדשים אסורים בהנאה מהתורה גם באופנים שאין בהם מעילה, כגון בקדשים קלים קודם זריקת דמים, או חלב פסולי המוקדשין ועוד (עפ"י זכר יצחק ח"א סס"י מט; ג,ב; ח"ב כא. וע' חולין קיד:). יש מי שצדד לומר שלדעת רבי אבהו, בן נח אסור באבר מן החי אף בהנאה, שהרי 'לא תאכלו' כולל הנאה, ורק לישראל הותר מצד ההקש לדם (עפ"י מנחת חינוך טו,ח. אך כבר כתב מהרי"ל (בשו"ת, קסא) שאין איסור הנאה לבן נח באבר מן החי).
- כמו כן יש לצדד שלרבי אבהו אסור לבן נכר ליהנות מקרבן פסח כשם שנאסר באכילה, ולחזקיה מותר. אלא שצריך באור מדוע לא אמרו בגמרא נפקותא זו (עפ"י מנחת חינוך יג,ו; יד,ד). נפקותא אפטריות נוספות בין חזקיה לרבי אבהו – ע' בית הלוי ח"א לב,ג; שו"ת עמודי אור קטו,טו. וע' ע' במובא להלן כד. לענין מלקות באכילת קדשים בטומאה.
- ג. דנו האחרונים ז"ל על שיעור איסור הנאה [שנאמר בו 'אכילה'] האסורה; אם בכלשהו או בכזית – דומיא דאכילה (עפ"י משנה למלך מעילה א,ג. וע' פמ"ג בפתיחה להלכות פסח ב,ג) – או בשוה פרוטה (כן נוטה דעת הגרעק"א בתשובה קצ. וכן נקט השפת-אמת, וכן הוכיח באבי עזרי (סנהדרין יט,ד) מהתוס' במכות כב).
- ד. מבואר בתוס' ובדברי הראשונים שלא אמר רבי אבהו שהנאה כלולה באיסור אכילה אלא באזרת אכילה, אבל בשאר מקומות בתורה שנאמר לשון 'אכילה', כגון ב'עשה' (חולין בעזרה) או בעונש (כרת לאוכל חמץ בפסח) – אין הנאה בכלל (וכ"כ המנחת-חינוך יז,יח) לענין התר הנאה מקרבן פסח למי שיש לו זכרים למולם).

דף כג

- מא. א. האם נוהג דין ערלה באילן הנטוע לרבים?
 ב. האם ישראל מותר להנות מתרומה? וכן הנזיר מן היין?
 ג. האם מותר לסחור במיני בעלי חיים טמאים?
 ד. וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו – מה בא הכתוב לרבות?
- א. לדברי תנא קמא, אילן הנטוע לרבים (רש"י: כגון באמצע הדרך. תוס': ברשות היחיד) נוהג בו דין ערלה (לכם – לרבות), ולרבי יהודה אינו נוהג (ונטעתם... לכם – ריבוי אחר ריבוי, למעט).
 יש אומרים שלא פטר רבי יהודה אלא באילן השייך לרבים (הגם שנטע בתוך שלו, כדהתוס' – מהר"ם חלאהו ועוד). ויש אומרים אפילו כששייך ליחיד (ע' חזו"א ערלה א,טז).
- ב. התרומה מותרת בהנאה לישראל (אלא שחייב ליתנה לכהן), וכן היין לנזיר. (לחזקיה – שהרי לא נאמר בהם 'לא יאכל'. ולרבי אבהו למדים מתרומתכם; נזרו). ולכן מערבים לנזיר ביין ולישראל בתרומה (אף לדעת הסובר מערבים לדבר הרשות. עתוס' וחדושי הר"ן), ויכולים להרחיק לכת בשבת על סמך עירוב זה. [סומכוס חולק בתרומה מאחר ואין לה אפשרות התר אכילה לישראל. עפ"י עירובין כו].

ג. צידיי חיה ועופות ודגים שנודמנו להם מינים טמאים – מותרים למכרם לנכרים (לכם – שלכם יהא). אבל מלכתחילה אסור לסחור בהם (יהיו – בהויתן יהו). והוא הדין בשאר איסורי אכילה, כגבלות וטרפות משנה שביעית ז,ג).

א. הסכמת רוב הפוסקים שאיסור סחורה במינים טמאים – מדאורייתא [אלא שהכתוב מסר לחכמים לקבוע האסור והמותר, וכדוגמת מלאכה בחול המועד]. ולכך יש לאסור סחורה בדברים שיש בהם ספק איסור (עפ"י משנה למלך הל' מאכלות אסורות ה,יח; וכן מורים דברי התוס' כאן ובכמה מקומות; מהר"ם חלאוה; אור זרוע הלכות שביעית וחדש; שו"ת ר"ח או"ז רסא; רא"ש ונמוקי יוסף ב"ק עט; וכן משמע בתשב"ץ ח"ג רצב; וכן נקט הפרי-חדש קיז; חו"י קמב. ועתוי"ט שביעית ז,ג; ט"ז יו"ד קיז, א). ויש סוברים שאינה אלא גזרה דרבנן, וקראי – אסמכתא בעלמא [גליון התוס', מובא בתרומת הדין ר; פירוש הראב"ד לתורת כהנים ד,יב; וכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה ח"ג רכג], כמו שהעיר הברכי-יוסף; שו"ת רמ"ע מפאנו כט; נודע ביהודה תנינא יו"ד סב). ויש אומרים שרק בטמאים ובשרצים וכדו' הוא מדאורייתא אבל לא בגבלות וטרפות (ע' שו"ת חות יאיר קמב [נמ"מ כתב שאסור להשהותם מלכתחילה אצלו עד שימכרם, משום חשש תקלה]; שו"ת רעק"א ח"א עד וח"ב לב; חתם סופר יו"ד קח).

ב. התלב, הואיל ונאמר בו יעשה לכל מלאכה, מותר לסחור בו (רמב"ם מאכ"א ה,טז; תשו"ע יו"ד קיז, א). ויש אוסרים (עתוס' ב"ק פב; תה"ד ר).

וכן הדין, יש מהאחרונים שכתבו להתיר מפני שהוקש למים הנשפכים (עפ"י גובי"ת יו"ד סב; שו"ת חתם סופר יו"ד קל; פ"ת יו"ד קיז).

וכן מובא בספרי (נשא) התר לנויר לסחור ביין.

סחורה באיסור 'חדש'; בספר בית דוד (קיז, א) הורה להתיר [אף לדעת האוסרים חדש בחוצה לארץ] מכמה טעמים. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב קסב) פקפק על דבריו ונטה לאסור.

ג. בדברים האסורים מדרבנן מותר לסחור. וכן בדברים האסורים שאינם ראויים למאכל אדם (עפ"י רמב"ם ספ"ח מהלכות מאכלות אסורות, עפ"י הירושלמי; משל"מ שם).

מטעם זה יש מי שכתב שגיד הנשה שאין בו טעם אלא כעץ בעלמא הוא, אינו עומד לאכילה ומותר לסחור בו (עפ"י מנחת חינוך ג).

ד. יש מי שכתב התר לסחור במאכל שמעורב בו איסור שהוא אסור משום 'טעם כעיקר', כי לדעת הרבה פוסקים 'טעם כעיקר' – מדרבנן (בית דוד קיז). ואולם כתבו לפקפק בדבר, כי אנו חוששים להלכה בטעם כעיקר שאיסור תורה הוא (שבט הלוי ח"ב קסב).

ה. מסחר במאכלות אסורים שלא לצורך אכילה, כגון לשימוש בשומנם להדלקה; התוס' כתבו להתיר [מלבד בחזיר שאררו חכמים את המגדלו] והרשב"א אוסר. ומודים הכל בדברים שבדרך כלל אנשים אינם רגילים לעסוק בהם לאכילה אלא לצרכים אחרים, כגון סוסים וגמלים – שמוותר לסחור בהם (מובא בבית יוסף ובש"ך יו"ד קיז, א).

ונראה שגם לדעת התוס' אין התר כשמוכר לצרכים אחרים אלא אם המחיר שווה כשמוכרם לאכילה או מוכרם לצורך אחר, אבל אם כשמוכר לאכילה מרויח יותר – יש לאסור בכל אופן, שהרואה יסבור שהוא מוכר לאכילה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב לו).

ו. מאכלים המיוחדים לכלבים ולבעלי חיים בלבד, אפילו אם לא נפסלו מאכילת אדם אין בהם איסור סחורה שהרי אינם מיועדים לאכילת אדם (עפ"י אגרות משה שם).

ז. אין חילוק בין מכירת מאכלים פתוחים למאכלים הסגורים וחתומים בקופסאות (אגרות משה שם).

ח. כתבו הב"ח והט"ז (יו"ד קיז) שמוותר להתכוין לצוד מינים טמאים עם הטהורים באופן שאם ימנע

מלצוד הטמאים אי אפשר לו לצוד את הטהורים בלבד. וכתבו אחרונים לפי זה שמותר למכור מינים טמאים כאשר הלוקה לא יקנה ממנו מינים טהורים אם אינו מוכר לו גם טמאים. ומכאן למד זכות בערוך השלחן ק"ז, כו) לבעלי חנויות וסיטונאים שמחזיקים אצלם בין שאר הדברים, מיני קרבי דגים טמאים, כי כיון שעיקר העסק הוא בשביל מאכלים כשרים ומוכרחים להחזיק גם מינים טמאים, שאם לא כן יפסידו בפרנסתם בגלל הדורשים מזה ומזה – הרי זה כ'נזדמנו לו' ומותר.

ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב לה) הורה לאסור לעשות כן בקביעות, ורק אם נזדמן לקוח גדול שאינו רוצה ליקח דברים טהורים אם לא שיספקו לו גם דברים טמאים, יש להתיר לקנות או דברים האסורים ולמכור לו. אבל אין להכין בחנות מינים טמאים כדי שיהא מוכן אצלו שמא יודמן לו קונה כזה.

ט. אם קנה סחורה באיסור בשגגה; בספר ברכת אברהם נסתפק האם מותר לו למכרה שזהו כ'מזדמן', אם לאו – שיש לומר שגם מכירה לבדה בכלל האיסור היא, אלא שהתירה תורה רק כשצד באקראי ולא באופן שקנה בכוונה. ורצה לתלות שאלה זו במחלוקת מהרש"א ומהרש"ל.

ד. וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה; לרבי יוסי הגלילי, בא הכתוב לרבות התר שימוש בחלב אפילו למלאכת הדיוט. [והוצרך להתיר חלב בהנאה לפי שנאמרה בו אזהרת אכילה והייתי אומר הנאה בכלל זה וכדברי רבי אבהו. וכשהותרה נבלה אין החלב בכלל ההתר. ומאותו הטעם אין צריך לימוד לטהר את החלב מטומאת נבלה – שאין החלב בכלל 'נבלה'. מפרשים, עפ"י רש"י ועוד].

לרבי עקיבא [לא הוצרך להתיר בהנאה, ואף לדעת רבי אבהו – כי כשהותרה נבלה הותר חלבה עמה, שהחלב בכלל הפשר לדעתו], הוצרך הכתוב לומר שהחלב ראוי לשימוש אפילו למלאכת גבוה, שאינו בכלל טומאת הנבלה. [וכל זה בחלב בהמה טהורה, אבל חלב בהמה טמאה – מטמא טומאת נבלה. משנה עוקצין ג, ט; זבחים ע].

א. יש מי שכתב שלדעת רבי יוסי הגלילי, חלב נבלה טמא בטומאת נבלות, שהרי לא בא הכתוב לטהרו אלא להתירו בהנאה (עפ"י מהרש"א בדעת התוס'. וכ"מ בחדושי הר"ן. ובפנ"י תמה על כך).
ב. חלבים שאינם ב'כרת' ובלאו' אלא שנתרבו (מכל) לאיסור, אינם בכלל הכתוב וחלב נבלה... יעשה לכל מלאכה הלכך מטמאים טומאת נבלות (עפ"י מנחת חינוך קמז, ח).

דף כד

מב. מה דרשו בסוגיא מן המקראות דלהלן:

א. וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף.
ב. ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר – ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא.
ג. והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף. והבשר כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה'...

א. וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף. במה הכתוב מדבר – בחטאת חיצונה שנכנס דמה לפניו, שנפסלה (רש"י – וכרבי עקיבא, אבל ריה"ג אומר: כל הענין אינו מדבר אלא בחטאות הפנימיות, לעמוד בלא-תעשה באכילתם. זבחים פב.).
אמר אב"י (בבאור דרשת התנא): למה לי לכתוב לא תאכל? – אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורים שבתורה שנאמר בהם 'לא תאכל', לאסרם בהנאה.